

Balázs Zoltán

AZ EGY, A SOK ÉS A NÉHÁNY*

Bevezetés a politikai numerológiába

Sir Isaiah Berlinnek a szabadság két fogalmáról írott esszéjének utolsó fejezete a következő címet viseli: „Az Egy és a Sok” (így, nagybetűvel). Berlin az „Egy”-hez társítja azt a politikai és morális gondolkodást, amely egyetlen célt, értéket vagy értékrendező elvet ismer vagy akar ismerni az emberi célok, értékek és az értékek rendezésére vonatkozó elvek közül. Van, aki csak a szabadságot tekinti elfogadható közcélnek, mások mást állítanak be így; van, aki elismeri ugyan, hogy többféle cél és érték létezik, s ezek egymással ütközhetnek is, ámde létezik, mert léteznie kell egy olyan elvnek, amely csalhatatlan biztonsággal megmondja, hogy ezeket az ütközéseket hogyan kell kezelni. Berlin érvelésében ezek az értelmezési lehetőségek összeecsúsznak, de a fő mondanivaló eléggé érthető: a szerzőnek alapvetően a monisztikus (egy-elvű) gondolkodásmóddal van baja, jelentkezzék bármilyen formában is. Vele szemben a pluralisztikus (sok-elvű) gondolkodásmódot védelmezi. Voltaképpen az egész esszének is adhatta volna ezt a fejezetcímet. A „pozitív” és a „negatív” szabadság sok tekintetben homályos és vitatható fogalmai helyett a „monisztikus” és „pluralisztikus” politika- és erkölcsfelfogás megkülönböztetése talán adekvátabb vezérfonal lehetett volna.

A magam részéről erről az ellentétéről szeretnék néhány gondolatot és megfigyelést közrebocsátani.

1. A számok hatalma

Először is a számokról. Kultúr- és történelmi antropológusok, néprajzosok és filozófusok egyik hagyományos kedvence az egyes számokhoz fűződő különféle képzetek, hiedelmek, jelentések kutatása, egymással való összefüggésbe hozása. Ezek áttekintésére itt még madártávlatból sincs itt mód. Néhány példát azért megemlítek, elsősorban a társadalmi-politikai képzeletvilágunkból, főleg azért, mert a modern, felvilágosult nyugati ember talán hajlamos úgy vélni, hogy ez a téma valóban csak a felsorolt tudományágak képviselőit érdekelheti, hiszen a számok hatalma, misztikája éppen úgy elvesztette varázsát a modern demokráciákban, mint az állam vagy általában a hatalom. Valójában sok minden megmaradt. Az Egyhez fűződő fontos politikai-társadalmi képzetekről részletesebben is szólok, hiszen az Egy nem egyszerűen egyike a számoknak, mégha történetesen az elseje is, hanem legalább ennyire fontos tulajdonsága, hogy valamilyen sajátos-

* Ez az esszé a BCE Széchenyi István Szakkollégiuma Kiváló Tanár díjának átvétele alkalmából tartott előadás bővített változata.

ságánál fogva egyedül áll szemben a Sokkal, ahogy Berlin ezt ki is használta. Az Egyről tehát majd lentebb.

A Kettő logikája minden dichotomikus elmélet alapvető formáját megadja. Klasszikus példája a temporális és spirituális hatalom elválasztása és szembeállítás, amely régebbi kiadásokban állam és egyház ellentétéként, olykor a hatalom és a tekintély megkülönböztetéseként, frissebb kiadásban magánszféra és közszféra elválasztásaként is jelentkezik. A marxista ihletésű történelemszemlélet közismerten antagonisztikus dualizmusként írja le a történelmet, az eredeti változatban még hűen a hegeli filozófiára jellemző *hármás* tagoláshoz, vagyis a marxizmusból mint a hegeli filozófia alváltozatából egyszerűen nem hiányozhat a kommunizmus mint harmadik, az előző kettőt megszüntetve-megőrző tag. A modernebb baloldali ideológiák már megelégszenek az aul a szerényebb igényű állítással, hogy a társadalom *két* részre szakad (vagy inkább: *kettészakad*), részben elite és népre, részben szegényekre és gazdagokra; illetve ragaszkodnak ahhoz a marxizmusnál is régebbi baloldali hagyományhoz, amely progresszió és reakció, múlt és jövő között tételez kibékíthetetlen ellentétet. A közgazdasági diskurzusban makacsul tartja magát a piac és állam kettőse; a gender studies irányzata az egykori osztályharc-hit virulenciájával tételezi a nemi kettősséget a történelem meghatározó mozgatórugójának. S akkor nem is szoltunk még a bal-jobb, a kormány-ellenzék, a kelet-nyugat, az észak-dél, a centrum-periféria, a barát-ellenség, végsősoron pedig a mi-ők kettőseiről.

A Hármás szám közel hasonló erővel nyűgözi le az elméletalkotókat és -alkalmazókat. Arisztotelész három jó és három korcs alkotmányformát különböztetett meg, amelyek idővel alkotmányos elvekké váltak (demokrácia, arisztokrácia, monarchia). Közismert funkcionális tagolás az oratores, miles, labores középkori hármasa. A hatalmi ágak tagolásának Bibó által egyébként jó okkal kritizált hármás stilizálása is erősen tartja magát, csakúgy, mint a Hayek által bevezetett liberalizmus-konzervatizmus-szocializmus háromszöge, amelynek számos európai politikai rendszer pártstruktúrája többé-kevésbé csakugyan megfelel. Idetartozik továbbá a szabadság/egyenlőség/testvériség, s az ennek a mintáját követő többi modern jelszóhármás is. Emlékezetes a „világok” és „utak” felosztásának hármasszabálya, ahol persze mindig kitüntetett szerepet kap a harmadik (világ, út).

Egyes keleti társadalmak belső tagozódása a Négyes számot követi, csakúgy, mint Platon társadalmi erénytana, igaz, ott a negyedik nem elkülönült, hanem a többi átfogó erényként szerepel. A Négy további misztériuma, hogy a demokráciák választási ciklusai főszabályként ehhez igazodnak. Ezzel a rejtéllyel kezdődik a számok és az idő kapcsolatrendszere. A további számokhoz ugyanis inkább (bár nem kizárólag) az időszámítással összefüggő elvek, képzetek kötődnek: ilyen az ötös szám a történelem tagolásában, a tizen-nyolc, a huszonegy és a huszonnégy a felnőtté válás politikai tagolásában, a száz ismét a történelmi időszámításban. Nyilván van még számos további példa is, de itt ennyi talán elég annak alátámasztásához, hogy a számok bizony velünk vannak, a modern politikai gondolkodás sem képes megszabadulni tőlük – de persze miért is tenné? Lehet, hogy a számok mögött mélyebb összefüggések rejlenek, amelyeken érdemes el-eltűnődni.

2. Az Egy és a Sok

Ahogy írtam, az Egynek egyszerre két alapvető jelentése van. Az egyik jelentése természetesen maga a szám, vagyis az, hogy az Egy nem Kettő, Három vagy Száz, mint ahogy a Kettő sem Egy, Három vagy Száz. Igaz, az Egy ebben a tekintetben sem egészen ugyanolyan, mint a többi szám, mivel ahhoz, hogy az egy Egy legyen, ontológiailag szüksége van a Kettőre, *vagyis* az összes többi számra (hiszen ha már megvan a Kettő, akkor az összes többi szám is megvan).¹ Ez az összes többi szám viszont külön-külön nem függ az Egy meglététől, mert együtt és egyszerre keletkeznek akkor, amikor az Egy megszületik mint szám. Ebből adódik az Egy másik jelentése, vagyis hogy az nem egyszerűen a számok közül az első, hanem maga a Szám, amely a Számtalannal, más néven a *Sokkal* áll szemben (s persze ezzel máris egy kettősségnél vagyunk). Ám ahogy mondtam, az Egyet a Sok teszi számmá, ahogy a Sokat az Egy Sokká, így tehát a Sok mindig csak ideiglenesen számtalan, mert valójában már tartalmazza azt a számot, amelyet csak ki kell mondani. A Sok végsősoron arra van ítélve, hogy megszámláltasson és így megszűnjön. Ha nem így történne, vagyis ha az Egy és a Sok fennmaradna egyfajta örök feszültségben, valójában mindkettőjük megszűnne, hiszen ebben az esetben a valódi „győztes” az Egy és a Sok volna, azaz a Kettő...

Hellén hasonlattal: az Egy Kronoszként falja föl önmaga gyermekeit és egyúttal nemzőjét, a számokat. Modern hasonlattal: az Egy fekete lyukként nyeli el a számokat, azok mintegy behullnak, s jöllehet maga is anyag, mégis az anyag valamiféle önmaga általi megszűnése. Ám ez a folyamat – persze szigorúan logikai folyamatról van szó – nem az Egy számként való megszűnéséhez vezet, hiszen ahogy az anyag sem semmisül meg, s ahogy Kronosz is visszaadja majd lenyelt gyermekeit, úgy a számok is megmaradnak. Egészen pontosan a végső győztes maga a Szám, amelyben az Egy és az összes többi szám egyformán részesül. A Szám viszont maga is Egy, vagy legalábbis az Egy valamilyen szinonimája, ezért az Egy kitüntetett jelentősége mindörökké fennmarad.

S hogy ennek mi köze van a politikai gondolkodáshoz? Carl Schmitt szerint a teológiai, végsősoron a görög metafizika szülte alapfogalmak és ismeretek mindmáig meghatározó befolyást gyakoroltak a politika világának értelmezéseire. A *Politikai teológia I* és a *Politikai teológia II* ezt hivatott alátámasztani.² Így az egyistenhitből fakadó monarchikus politikai felfogás a korai felvilágosodástól kezdve egyre feltartóztathatatlabbult monisztikus politikai doktrínákat szült, míg a trinitológiai dogmákból is eredeztethető, főntebb néhány példával jelzett hatalommegosztó politikai felfogásokból nem nagyon születtek hasonlóan átütő erejű politikai doktrínák. Hobbes *Leviatánja* abszolút szuverén; Rousseau egyszer és mindenkorra leszögezi, hogy a politikai főhatalom egy és oszthatatlan; Fichte az abszolút államról értekezik, a hatalommegosztás tanát inkonzisz-

¹ „Ha tehát adva az Egy, vele szükségképpen a Szám is adva van.” (PLATÓN: *Parmenidész*, 144a = PLATÓN *Összes művei*, II., Európa, Budapest, 1984, 844.) Ugyanakkor: „a »Mások« nincsenek teljességgel megfosztva sem az Egytől, hanem valahogyan részesednek benne” (*Parmenidész*, 157b, *Uo.*, 873).

² CARL SCHMITT: *Politikai teológia*, ELTE ÁJK, Budapest, 1992; *Politikai teológia II*, Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2006.

tensnek nyilvánítva. Mindezek a jól ismert tanok egytől egyig az Egynek a Sok fölött arattott ontológiai győzelmének hirdetői. Lássuk, hogyan.

Minden politikai közösség egyénekből (polgárok, alattvalók) áll. Amíg közöttük a vérségi, családi, rokon kapcsolatok dominálnak, végsősoron mint politikai közösség nem is létezik. Mi a politikai kötelék lényege? Ez a kérdés a politikai filozófia hagyományosan legnehezebb kérdéseinek egyike, hiszen még a 20. század elején is a felfedezés erejével hat Schmitt tézise, mely szerint a politika megelőzi az államot, és pedig azért, hogy az állam már föltételezi egy ősi, primordiálisabb viszony meglétét. Csak éppen az nem világos – még Schmittnél sem –, hogy pontosan miben áll ez a viszony. Én itt azt állítom, hogy a politikai köteléknek legalábbis egyik fontos ismérve, hogy az egyik ember a másikra *mint egy (másik) számra* tekintsen.³ Demokráciákban ezt különben eléggé természetesnek is tartjuk, hiszen az alapelv az, hogy a többség – vagyis egy szám – dönt a közösség sorsáról, a többség pedig az egy polgár – egy szavazat (értsd: *egy*, azaz nem kettő, három stb. szavazat) logikája alapján alakul ki. De nem demokratikus vagy ókori demokratikus rendszerekben is politikai teremtménye volt a számolásnak, gondolkunk Kleiszthenész, Lükurgosz kalkulatív államszervezési elveire, a római politikai és hadszervezet alapjául szolgáló százaz számra, valamint a zsidó nép különleges viszonyára a népszámlálás gondolatához (csak isteni parancsra volt szabadott a népet számba venni, egyéni kezdeményezésre nem – Dávid ilyen tettéért büntetés járt –, Jézus születését pedig az augusztusi népszámlálás blaszfémiajához köti a Szentírás, amelyben talán nem túlzás az ószövetségi választott nép elvetése keresztény doktrínájának egyik jelképét is látni).

Technikailag egy nép vagy egy hadsereg számbavétele persze nem a sorban történő számlálással történik, hanem a csoportosítás segédeszközével, ami már föltételez valamiféle előzetes ismeretet a sokaságról, vagyis a Sok számszerű értékéről. A Sok-at így technikailag nem az Egy mint szám győzi le, hanem a Szám mint Egy. Az Egy a végeredményben jelenik meg, vagyis akkor, amikor a Sok megszámláltatott és valamilyen számban kifejeztetett, majd ennek a számnak név adatott. Ez a név lehet egy nép, egy nemzet, egy állam neve, a lényeg éppen az, hogy bármilyen tartalom asszociáltassék is a névhez, itt valójában a forma a lényeg. A név legmélyebb jelentése az, hogy Egy.

Az Egy ezen a ponton utal vissza önmagára mint számra. A politikai gondolkodásban is kitüntetett szerepet kapott a politikai közösség mint test képze, ⁴ mondanom sem kell, hogy teológiai (egészen pontosan egyháztani) alapokon, amelynek egyfajta non plus ultrája a hobbesi Leviatán mint a politikai közösség megszemélyesítője. Mert ez itt a lényeg: voltaképpen akkor és azért, amikor és ami által létrejön a politikai közösség, azaz az Egy, kapja meg minden egyes polgár vagy alattvaló a maga valódi számát,

³ Ezzel persze ellentmondok Schmittnek, aki az egyetemes köztársaság eszméjét deklarálta nem-politikainak, hiszen ahhoz képest nincs többé ellenség; ezzel szemben a szám(olás) logikája egyetemes közösséget eredményez. „[...] a politika a sokak manipulálása a kevesek által, a nagy szám manipulálása a kis szám, és a valóságé a képek és szavak által.” (Paul VALÉRY: *Füzetek*, Európa, Budapest, 1997, 336.)

⁴ Lásd Ernst H. KANTOROWICZ: *The King's Two Bodies. A study in medieval political theology*, Princeton UP, Princeton, 1957.

válí alkotóelemévé immár nem a Soknak, hanem az Egynek, mintegy külön-külön visszatükrözve az egészet mint Egyet. Politikai személyiségünk forrása az az Egy, amely belőlünk épül föl ugyan, de mindannyiunkban ugyanaz.⁵ Mindannyiunk valódi száma tehát az Egy, de csak annyiban, amennyiben az egészet, az Egyet tükrözzük.

Ez persze nyugtalanítóan hangzik, ahogy a *Sötétség délben* Rubasovját is nyugtalanítani kezdte utolsó óráiban az a gondolat, hogy az Egy definíciója talán mégsem az 'egymillió osztva egymillióval', azaz az Egy nem egyenlő eggyel. A sok szám föllázad az Egy egyeduralma ellen, amit annál is inkább tehet, mert, mint láttuk, az Egy mint szám csak a többi szám által keletkezhet, és mint a számok egyike egyenrangú a többiek mindegyikével. Ez az egalitárius liberális világkép gyökere és igazolása. Nincs kitüntetett szám, hiszen minden szám egyformán Szám, és egyik sem különböztetheti meg magát a többitől azon az alapon, hogy ő *valamilyen* szám.⁶ A Sok mellett teszi le a voksát Berlin is, amikor így ír:

A pluralizmus [...] igazabb és emberibb eszménynek látszik számomra, mint azoknak a céljai, akik az osztályok, népek vagy akár az emberiség „pozitív” önrendelkezésének eszményét a nagy, fegyelmezett autoritáriánus rendszerekben látják megvalósulni. Igazabb, mert legalább elismeri azt a tényt, hogy az emberi célok sokfélék, hogy nem mindegyikük mérhető össze, és hogy e célok örökös versengésben vannak egymással.⁷

Igen, ez az örökös versengés a célok között, azaz közöttünk (hiszen Kant szerint az emberiség a „célok birodalma”) egyúttal a legerősebb lázadás az Egy zsarnoksága ellen, a számok létért való küzdelmének egyetlen igazán hatásos igazolása.

Ami persze kudarcra van ítélve. A számok mindegyike részesül a Számban, hogy az legyen, ami. Nincs liberális demokrácia liberális demokraták nélkül, a liberális demokraták alkotta politikai közösségnek pedig, sajnos, Neve van. Ezt Berlin maga is sejti, mert noha a szabadságot a célok illetve értékek egyikének állítja be, s korlátozhatónak is mondja, mégis, a negatív szabadság nála az összes többi érték fundamentuma, olyan érték, amelynek ontológiai jelentősége van. A negatív szabadság nála az Egy funkcióját tölti be. Másképpen: nála is van Egy, s ez a negatív szabadság.

Ráadásul a célok birodalma egyszerűen véges. Megszámálható. Az egyből adódik a százezer és az egymillió is. Rubasovnak nemcsak az egy definíciója miatt volt jó oka

5 Ahogy Fichte emlékezetes módon megfogalmazta: „az állam belülről átjárja a polgárt” (Johann Gottlieb FICHTE: *A jelenlegi kor alapvonásai* = UÖ.: *Válogatott filozófiai írások*, Gondolat, Budapest, 1981, 648, Fichte kiemelésé). Platon ideális poliszának és ideális polgárának „belső rendje” éppen így tükrökepei egymásnak.

6 Vö.: „Az egalitárius eljárás esetében [...] a releváns tények osztály nyitott osztály: az összes lehetséges megkülönböztetést igazoló tény relevánssá válik. Azonban [...] az egalitárius kiválasztási eljárás elfogadása akkor nem kifogásolható, ha egyetlen tény sem áll fönn, amely bármiféle megkülönböztetést igazolna. [...] Amíg nem hivatkoztak ilyen különbségre, addig bármiféle leszűkítés vagy rangsorolás alaptalan, tehát a közösség minden tagjának elveit és preferenciáit egyenlő súllyal kell számbavenni.” KIS János: *Vannak-e emberi jogaink?* Magyar Füzetek Könyvei, Párizs, 1987, 43.

7 Isaiah BERLIN: *A szabadság két fogalma* = UÖ.: *Négy esszé a szabadságról*, Európa, Budapest, 1990, 441.

nyugtalanzkodni, hanem az egymillió definíciója is ok lett volna ugyanerre. Az egymillió már nem Sok, hanem Valamennyi.⁸ S ha valamennyi, azzal már lehet valamit kezdeni, annak szabályai, törvényszerűségei vannak, annak rendezett viszonya van az összes többi számhoz. Ahogy Berlin írja, ez a harmóniába vetett hit, az a meggyőződés, hogy van a számok között egy tökéletes, csak meg kell találni. Persze mindegyik szám tökéletes a maga módján, itt tehát nyugodtan maradhatunk a „Valamennyi” kifejezésnél. És a Valamennyin mindig lehet uralkodni, éppen ez minden népszámlálás és népszámláló mozgatója. A megszámlált nép leigázott nép. Ezért nem védekezés az Egygel szemben semmilyen Szám, legyen az a Három vagy a Négy vagy bármelyik más. Mindegyikük mögött misztériumok és nevek sejlenek föl, amelyek egytől egyig az Egy trónjára áhítoznak. S mihelyst ráülnek, nyomban az Egy arcát veszik föl.

Meg lehet próbálkozni az Egy becsapásával is. A szabad mozgás, az állandó változás, a népesség növekedése, csökkenése, a be- és kivándorlás mindenekelőtt a Sok menekülése az Egy igája elől. A Másságba vetett hit lényege nem maga a Másság, hiszen minden Másság – ahogy a főnévi forma is mutatja – csupán egy másik Egy, azaz zsarnok, hanem a Sok állandó keletkezése, a Sok örök rohanása a megszámláltatás elől.

Ám amikor kiderül, hogy ez a gyakorlati-politikai, egyébként távolról sem sikertelen módszer önmagában nem tudja elűzni a kétségbeesést, akkor szokott fölmerülni végső mentsvárként a Sok és az Egy közötti örök feszültség föltételezése. Ha a Sok nem is győzhet az Egy fölött, de vele legalábbis egyenrangú politikai elv, hiszen az Egy soha nem jöhet létre, nincs értelme, létezése a Sok nélkül. Következésképpen a létezés mélyén az Egy és a Sok mint két öserő küzd egymással, hol az egyik, hol a másik kerekedvén fölül.

Leszámítva azt, hogy ezt a gondolatmenetet legföljebb Richard Rorty találhatná viasztalónak, aki már a liberalizmuson is túl van, a nagyobb baj az, hogy – erre szintén utaltam már – a gondolatmenet elkerülhetetlenül a Kettő győzelmébe torkollik. A Kettő mint nevető Harmadik – nos, ez nem éppen a filozófiai idill példája. Sokkal inkább a filozófiai rémületé, hiszen a lehetetlennel határosnak látszik összeegyeztetni az Egy és a Sok egymással vívott örök harcának tézisé a ténnyel, hogy ebből a párharcból tulajdonképpen a Harc, azaz a Kettő mint Egy kerül ki győztesen. Madách közismert összefoglalásában: „A cél halál, az élet küzdelem / S az ember célja e küzdés maga” (*Az ember tragédiája*, XIII. szín). A filozófus hiába igyekszik az Egy diadalát megakadályozni azzal, hogy a Sokat legyőzhetetlennek, bár soha-nem-győzőnek tételezi, az Egy rettenetes képe még a Kettő, azaz a Harc, sőt a Halál mögött is földereeng. Hegel Állama, filozófiai nevén Szintézise ugyanúgy Egy, mint Marx Kommunizmusa, csak az utóbbi valósággá vált, s pontosan ezt a rémületet tette gyakorlattá. A Harc nem érhet véget, a forradalom nem fejeződhet be, az Egynek, a Pártnak (az Egypártnak) örök küzdelmet kell

⁸ A magyar nyelvben a „valamennyi” (ritkábban „valahány”) tulajdonképpen három jelentéssel bír. Az egyik jelentése az ’összes’ („Valamennyien eljöttek” – azaz mindenki ott volt!). A másik indeterminaltságra utal, ezt fejtem majd ki a „Néhány” kapcsán („Valamennyien eljöttek” – értsd, *nem* mindenki volt ott!). A harmadik jelentése determináltságot fejez ki, s tulajdonképpen az előző két jelentés egyfajta keveredéseként is értelmezhető, azaz egy meghatározatlan, de meghatározható, vagy legalábbis megbecsülhető számra utal. („Voltunk valamennyien, de nem elegendő.”) Itt csak ez utóbbi jelentést használom.

vívnia a Sok, a Hydra ellen, vagy mint a népmesei királyfinak a sokfejű sárkány ellen. Új és új ellenfelekkel találja magát szembe, ha másutt nem, hát saját soraiban. S ezért valójában nem a Párt mint a Sok ellenfele az érdekes. A valódi, rejtett bálvány nem más, mint a párt Harca, amely zsarnokibb akárhány klasszikus, a történelemből jól ismert abszolútumnál, pontosan azért, mert a maga monizmusát, Egy-voltát a Kettővel maszkírozza, s így arra is képes, hogy a hatalom mozdulatlanságát és tehetetlenségét történelemformálónak látszó dinamikaként tüntesse föl.

3. A Néhány

Az Egy és a Sok különös filozófiai viszonyában ezek szerint alighanem az Egy a domináns fél. Amitől Berlin egyébként teljes joggal – tart. Mindaz, amit a szerinte a pozitív szabadsággal operáló elméletekkel és értékrendekkel szemben felhoz mint gyanút, megalapozott. Kilátástalan volna tehát minden védekezés az Eggyel szemben? Úgy gondolom, nem.

Vegyük szemügyre a Néhány tulajdonságait. A Sokról megállapítottuk, hogy az ugyan ontológiailag konstitutív szerepet játszik az Egy létrejöttében, de maga mindig egy virtuális, vagy inkább potenciális Szám, azaz Valamennyi, amely legfőljebb aktuálisan még nem létezik. A Néhány első pillantásra még védtelenebbnek tűnik az Eggyel szemben, hiszen még elvileg sem utal a Végtelenre, amire a Sok, s amivel az legalább az örök versenyfutás illúzióját tudja kelteni (bár a matematika fél kézzel is el tud bánni a Végtelenrel, egy egyszerű jellel jelölve, s így jól mutatva, hogy a Sokat még megszámlálni sem szükséges ahhoz, hogy Nevén nevezzük). A Néhány azonban végképp kiszolgáltatottan, mezítelenül áll a könyörtelen számlálás előtt, amely ezt vagy azt a Számot egy pillanat alatt máris rásüti, mint valami szégyenbélyeget.

Ám az Egy mégis meghökken. A bélyeg, a Szám ott van, látszik, csak éppen más sem látszik, mint maga a Szám. Az, amit megszámloltak, köddé vált. A Néhány odébbállt. A Néhány nem lehet Három vagy Öt vagy Tíz, ahogyan a Sokról igenis kiderülhet, hogy Ezer vagy Millió. *A Néhány ugyanis nem Szám.*

A Néhány először is nem Egy. Az Egy minden Szám mögött ott van, s végsősoron a Sok mögött is, a Néhány háta mögé azonban nem tud elbújni, mert az azonnal az Egy mögött terem. Kétségtelen, hogy ez a bújócska-viszony az Eggyel a Néhány szám-szerűségét bizonyítja, azaz a Néhánynak van valami titokzatos köze a Számhoz, de ennél fontosabb a nem-számszerűsége. A Néhány megmártózik a Számban, de nem valamelyikben, hanem egyszerre többben is, így kétségbeesésbe kergeti az Egyet, amely ádázul vadászik rá, de mindhiába. A Néhány a görög mitológia Próteusza, amely nevében viseli az Egy fogalmát, ámde csak afféle fintorként a krónoszi–zeuszi vérvonal monisztikus, megmérhető, uralható világával szemben. A Néhány nem függ a Számtól, nem születik tőle, s tőle sem születnek számok. A Néhány nem fogható meg, nincs Neve, ahogy Próteusz is csak annyit jelent, mint Első vagy Egy, ám olyan Egy, amely után nem jön semmiféle Kettő. Senki sem tudja, hány alakja van Próteusznak. S ha valaki mégis meg

tudná fogni, azaz meg tudná nevezni, akkor tőle mindent megtudhatna a jövőről, s ezzel együtt természetesen a múltról is. Ám a Néhány valódi neve csak Isten előtt ismeretes, Aki előtt ezer év annyi, mint egyetlen nap, s egyetlen nap annyi, mint ezer év. „Sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak” – olvassuk az Írásban, amely finoman szólva bizonytalanságban hagy minket a Szám felől (ahol talán a „sok” és a „kevés” együtt fejezik ki a „néhány”-at, vagyis a Számtalan Számot). A Néhány ezek szerint olyan „szám,” amely – szemben a Sokkal – valódi ellenfele az Egynek.

Mindebből már adódik is, hogy a Néhány értelemszerűen nem is Sok. A Sok eltéphetetlenül kötődik az Egyhez, együtt és egymástól születnek. Mivel a Néhány nem megszámlálható, nincsenek törvényei, sem determinisztikusak, sem sztochasztikusak, mint a Soknak. A Néhány nem vizsgálható a Sokhoz hasonlóan tudományos eszközökkel, vele kapcsolatban nem az az érdekes, hogy voltaképpen mennyi is, hiszen lehet, hogy kettő, de az is lehet, hogy három, attól függően, hogy honnan és mikor nézzük, de még attól is, hogy ki nézi éppen. Ettől még a Néhány éppúgy valóságos, mint ahogy a fény is az, noha olykor hullám, olykor részecske, mint azt a kvantumfizikából tudjuk.

De mit lehet kezdeni a Néhánnyal a politikai numerológiában, ha az éppen kivezet belőle? Nos, ha van kvantumfizika, miért ne lehetne a Néhánynak is filozófiája? Vagy ha tetszik, posztnumerológiája? Nézzük meg például, milyen az, amikor a Néhány Kettőnek tűnik.

Vannak politikai dualitások, dichotómiák, amelyekben éppen az a legfontosabb, hogy Dualitások, azaz kettősök. Elvont szinten ilyen a Bal és a Jobb, egy adott ország politikai világában ilyen lehet az Egyik meg a Másik Párt, mondjuk a magassarkúak és az alacsonysarkúak pártja. A két fél olykor valódi politikai tartalmat hordoz, olykor nem; de mindig küzd egymással, s ez a küzdelem olykor szórakoztató, olykor nem az. Mindenesetre a kettősség logikája szigorú értelemben veendő, nincs és nem is lehet harmadik, ahogy a sakk definíciójához is hozzátartozik, hogy azt ketten játsszák. Persze gyakran előfordul, hogy a két fél olyan szoros küzdelmet vív, hogy szinte egybefonódnak, s így lesznek ketten Egy, ahogy az Ember is férfi és nő együtt. Minden angolban van valamennyi tory meg whig, minden franciában van valamennyi royalista meg republikánus, s akármilyen ádáz csatákat vívnak is ezek a pártok egymással, nyugodtan gondolható, hogy a végeredmény afféle organikus egész, amilyenről George Edward Moore értéketikája szól. A politikaikag felnőtt angol gentleman, a francia meg bonapartista, legalábbis a lelke mélyén. Maradjunk is a nemzetkarakterológiánál, ami a politikai irodalomnak a 18. századtól talán mindmáig a legszórakoztatóbb és legnépszerűbb része. Nevezhetjük akár nemzetportré-festészetnek is, amelynek éppúgy megvannak a magazsenijei, mint tömegtermelői. S bár a „nagy” nemzetek egyes szerzői is kedvvel művelték, gondoljunk egy olyan, több szempontból is vegyes társaságra mint Keyserling gróf, Verne Gyula és Fjodor Dosztojevszkij; jellegzetesen inkább a kis nemzetek politikai irodalmának állt mindig is a fókuszában ez a téma, hiszen a „kik vagyunk?” kérdése náluk sürgetőbb, egzisztenciális tételt jár. Széchenyi István, Rónay Jácint, Ady Endre, Fülep Lajos, Babits Mihály, Szekfű Gyula, Bibó István, Németh László, Hamvas Béla, Szűcs Jenő – jól ismert lista a magyar eszmetörténetből. Többségük azonban vagy feloldha-

tatlan dichotómiaként (Kelet–Nyugat, hamis realista – túlfeszült lényeglátó) vagy egyetlen típusként (a „közép-európai,” a „bujdosó”) fogta fel a lehetséges választ (Hamvasnál „öt géniusz” van, ám nála is *probléma* a harmonikus egység hiánya).

Ám mi van akkor, ha a nemzeti jellem csak a lehető legerőltetettebb, absztrakt vagy éppen semmitmondó keretben mutatkozik koherens egésznek, vagy éppen nagyon is kettősnek látszik, de anélkül, hogy ez a kettősség skizofréniás tünetekhez vezetne? Van a hős amerikai, az igazi patrióta, akiben az egykori szabadságharcosok és a vadnyugati pionírok hagyománya fut össze, ő egyúttal a közösségből kilépő, az örök eltávolodó – a helyi kontextusban: ellovagló – eszménye; de van az örökifjú, idealista amerikai is, aki a Változás és az Újrakezdés prófétája, a nagy közösségépítő és -összefogó. A két eszmény olykor elnöklöltek harcában jelentkezik, mint legutóbb is, de miért kellene *kétféle* amerikairól beszélnünk? Hiszen lehet, hogy van harmadik és negyedik is, csak ezek most éppen nem fontosak.

S miért kellene minden magyarnak vagy kurucnak, vagy labancnak; vagy dzsentrinek, vagy parasztnak; vagy turáninak vagy európainak lennie? S miért kéne ezekből eszményi elegyet gyúrni? Miért ne lehetnének ezek a kettősök fontosak olykor, de nem azok máskor? Amikor a Néhány a Kettő háta mögé bújik, az a Kettő többé nem dualitás, nem harc és nem behullás az Egybe. Nem fontos, hogy a kettő éppen kettő. Ma ennyi, holnap annyi.

S ez azért lehetséges, mert az ember maga sem szereti sem Egynek, sem Soknak látni magát. Nem feltétlenül törekszünk egyetlen Identitásra, de visszariadunk az identitások sokaságától is. Identitásainkkal leginkább találkozni szoktunk, mint a jó ismerősökkel, mondhatni, olykor-olykor összefutunk velük. Többnyire olyankor, amikor nem is keressük őket. Nem tartjuk őket számon, talán éppen azért, mert a számontartás olyan, mint a népszámlálás, a számok közösségének, a politikai társulásnak a megalapítása és fenntartása. Aligha szeretne bárki is politikai viszonyban lenni önmagával, így menekül az Egy és a Sok, menekül a Szám elől. Feltétlenül tudnom kell, hogy Animus és Anima hogyan küzd bennem? S hogy mivé tesz? Hol ilyenné, hol olyanná. Okvetlenül el kell döntenem, hogy melankolikus, flegmatikus, szangvinikus vagy kolerikus típus vagyok-e? Hol ilyen, hol olyan, hol inkább ez, hol inkább az. Van-e épeszű ember, aki valaha is komolyan megpróbálkozott volna azzal, hogy *megszámolja a barátait?* Annyit tudunk csupán, hogy *egynél* többen vannak, de *sokan* nem lehetnek. Éveinket számon tartjuk, életünk korszakait azonban nemigen. Életrajzunkban felsorolunk bizonyos dátumokat, de fontos döntéseinket nem, és nem is szívesen tennénk. Nemcsak az intimitás védelme miatt: azért sem, mert a számontartásuk gondolatában van valami riasztó.

Kétségtelen, hogy a szám misztériuma a politika titka is. Ahol a számok vannak, ahol az Egy és a Sok föllép, ott van a politika is és megfordítva. A politikai társulás nem barátok kapcsolatrendszere, nem is laza identitások elvileg korlátlanul bővíthető konföderációja. S az embernek olykor egyéni életében is egész valóját föl kell tennie valamilyen kockára, amikor valamilyen erkölcsi, politikai, egzisztenciális döntést muszáj meghoznia, amivel (történjék a döntés bármilyen titokban is) egyúttal a történelmet, közössége sorsát is megváltoztatja. Ilyenkor nincs menekvés az Egy logikája elől, legfő-

jebb a Sok felé, vagyis a döntés örök halogatása felé, aminek a végén mindig kiderül, hogy a halogató nem jutott messzebb a tizenkilences számnál, azaz az egy híján húsznál. Való igaz, hogy a politika elméletében és gyakorlatában a számok egyformán megkerülhetetlenek; elég példát soroltam föl ehhez. De éppen itt és ezért válik fontossá, hogy a Néhány bár nem Szám, mégis a számok mögé szeret bújni. Köze van hozzájuk. Mintha ő mozgatná őket, persze dróton. A Néhány olykor egyenesen a szám paródiája, afféle örök bohóc, a franciakártya számnélküli Jolly Jokere. A komoly játékban, mint a bridzs, nincs is helye: de a politika nem bridzs, mint ahogy nem is sakk, akármennyire is szeretné a tudós játékszabályokba szorítani. A politikában mindannyian érzékelünk valami komolytalant, amely éppen ezért fölszabadító és izgató. Nem biztos, hogy erről írni, értekezni, filozofálni lehet, de nem is kell. Elég, ha megsejtjük, hogy a számok talán nem az Egy s nem is a Sok, azaz nem maga a Szám hozza mozgásba. Soha nem elégszünk meg azzal, hogy a valóságban valami egy, kettő, három vagy tizenöt. Arra is kíváncsiak vagyunk, hogy miért éppen annyi. Erre a kérdésünkre a tudomány és a politika persze mindig csak egy másik számmal tud válaszolni. S így a kérdés újra nyitott, egészen addig, amíg el nem jutunk – Platón szerint szükségképpen – az Egyhez, egyúttal pedig az Egy lehetetlenségéhez. A Szám megsemmisül, s vele együtt a valóság is. S a végsőkéig feszített politika tényleg a halálba vezet.

A valóság azonban túléli a Szám halálát. Nem találjuk meg sem az Egy, sem a Kettő, sem a Száz titkát, mégpedig azért nem, mert nincsenek mögöttük miértek. A számoknak nincsenek titkaik, éppen ez a titkuk. Megsemmisültek, mégis minden marad a régiben. Az ember körülnéz, majd tesz *néhány* lépést, megragad *néhány* dolgot, s összefog *néhány* társával. S most már tudja, hogy megszámolhatja ugyan a lépéseit, a dolgait, a barátait, de számai immár *maguk is csupán dolgok*. A számok vannak, de az összes szám együttevé is csupán *néhány* dolog mindabból, amit még Teljességnek sem nevezhetünk.